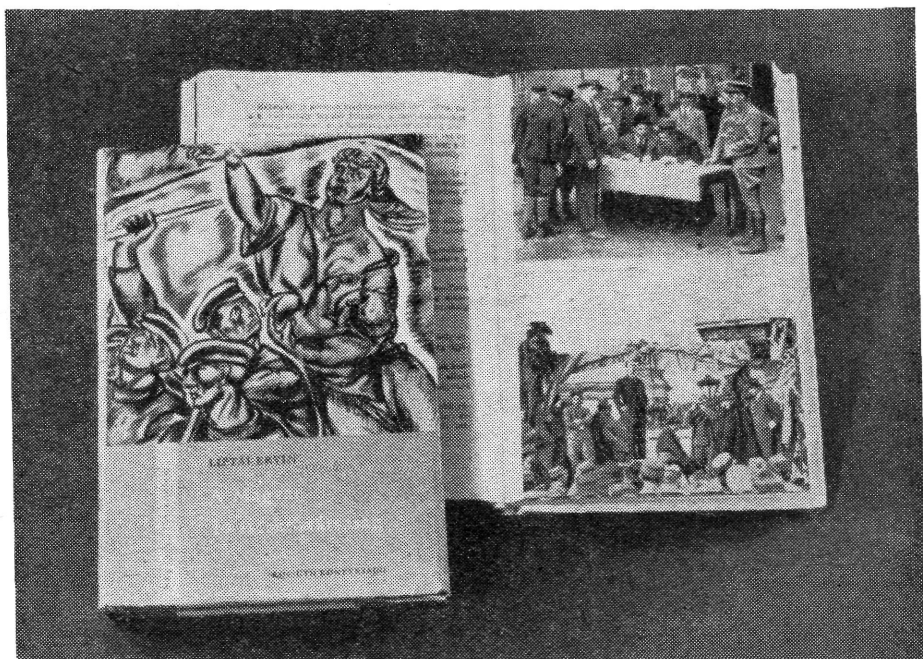

LIPTAI ERVIN:

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG

Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1965. 475 o.)

Régi igények és elképzelések találkozására réven született meg a Kossuth Kiadó „Népszerű történelem” sorozata. Szerencsés a találkozás és szerencsés a sorozat indítókötetének megválasztása is: Liptai Ervinnek a Magyar Tanácsköztársaságról írt népszerű összefoglalója. Ez esetben az utóbbit hangsúlyoznám, mivel e kötet újdonsága éppen összefoglaló, szintézis jellegében rejlik, s csak örömtelibb, hogy e szintézis végre a nagyközönséghez viszi közelebb történelmünk 133 napjának eleven, lüktető, s bukásában is oly felemelő epizódját. Tudomásom szerint a könyv hatezer példánya néhány hónap alatt elfogyott.¹ A sikerben bizonyára jelentős

¹ A sorozat következő kötete, *Balázs József: Négy év vasban és vérben 1914–1918.* már 9000 példányban jelent meg!

szerepet játszott az a körülmény, hogy a szerző szerencsésen egyesítette művében a történelmileg lényegeset és az érdekeset, ami az olvasó előtt korántsem esik mindig egybe, úgyszintén a könyv hangvétele — az események és személyek megítélése —, amely egészben véve a korábbi évek fekete-fehér egysíkúságának felszámolását jelenti. Jó lenne tudni, hogy a könyv kikhál talált gazdára falun, városon, szellemi és kétkézi munkásoknál, öreknél és fiataloknál. Am még érdekesebb lenne választ kapni arra: mi tetszett, avagy mi nem tetszett benne? Egy ilyen vizsgálódás eredményeit egyaránt hasznosíthatná a szerző, a kiadó és mi, akik írásainkkal mindnyájan szeretnénk közel jutni az olvasók gondolat- és érzelmvilágához.

A Magyar Tanácsköztársaság történeti irodalma nem túl nagy, a tájékozódás benne mégis nehéz. Eltekintve az ellenforradalmi beállítottságú művektől, memoároktól, amelyekből eleve hiányzik a történeti hitelességre irányuló törekvés, az egyéb irányzatok is — és ezalatt a felszabadulás előtti és utáni, emigráns és hazai, demokratikus, szociáldemokrata és kommunista írásokat értjük —, sok fejtörést okoznak az olvasónak. Elsősorban erre figyelve tűnnek elő Liptai Ervin könyvének értékes, korszerű vonásai. Hosszú évek előkészítő munkája, részletkérdések kidolgozása után olyan művet kapott kézhez a történelem iránt érdeklődő közönség, amelyen érződik, hogy szerzője világosan érzékeli a korábban keletkezett irodalom korlátait és saját munkájában már következetes korrekcióval törekszik a történelmi folyamatok minél teljesebb értékű ábrázolására.

Több évtized irodalmát sajátos és általános módon jellemzi az összefüggéseitől, korábbi és közelebbi társadalmi előzményeitől elszakított ábrázolásmód. Ez óhatatlanul azzal a következménnyel járt, hogy a proletárdiktatúra létrejöttének okait fürkészve a különféle külső hatások kerültek előtérbe és elmaradt a társadalom belső fejlődési tendenciáinak, a különböző ellentmondásoknak, törvény-szerűen változást követelő mozgásoknak beható vizsgálata. E hibát — részleteiben — huzamos ideje korigálja történetírásunk. Liptai Ervin művének több mint negyedrészt szenteli az előzmények vizsgálatának. Hitelessé és meggyőzővé teszi, amit munkája első oldalán állít: „...ami március 21-én bekövetkezett, az nem a történelem véletlen eredménye volt, hanem logikus következménye egy olyan folyamatnak, amely már évek óta feltartóztatlanul haladt előre”.

Néhány lényeges momentum esetében a múlt század közepéig is visszanyúl, hisz a társadalmi problémák megoldatlansága a levert 1848—49-es forradalom és szabadságharcban gyökerezik. De természetes, hogy az előzményeket vizsgálva mindenekelőtt az alapvető és közelebbi problémákat érinti, melyek magyarázatul szolgálnak a Magyar Tanácsköztársaság létrejöttéhez: a háborút, a polgári demokratikus forradalom lezáratlan, továbbra is feszítő ellentmondásait, az ország külpolitikai helyzetének labilitását, az agrárkérdést és nem utolsósorban a Kommunista Magyarországi Pártjának tevékenységét.

Az előzmények (Március felé) egyetlen összefüggő történelmi folyamatá duzadva lényegében a proletárforradalom előfeltételeinek érlelődését hivatottak ábrázolni. A szerző mindvégig érzékelhetővé teszi az olvasó előtt azt, hogy a kommunisták hogyan és miért jutottak közel a tömegekhez, miben rejtett a kommunista eszmék vonzereje, mi az oka annak, hogy a polgári demokratikus forradalom kormányának csődjét a proletárhatalom verontás nélküli kikiáltása követte. Megérteti, hogy a kommunista eszmék olyan ellentétektől terhes társadalmi talajra hullottak, amelyen megérve egy nép számára világitották meg a kivezető utat. „Ez alatt az idő alatt a kommunisták... — írja Liptai Ervin — meghódították a szocialista forradalom és a proletárdiktatúra eszméjének a munkásosztály túlnyomó többségét, a hadsereget, és hatalmas bázisra tettek szert a föld forradalmi tulajdonbavételéért küzdő szegényparasztok soraiban.”

A tények (a külpolitikai hatásokat is mérlegelve) igazolják a szerzőt. Mégis számos előfeltétel a maga megoldatlanságában, felemáságában, ingatagságában későbbi nehézségek és hibák forrásává vált. Az események alakulásában — a proletárdiktatúra létrejöttében — erőteljesek a pozitív érzelmi, hangulati elemek. s korántsem olyan egyértelműen „érettek” az objektív előfeltételek. Tragikus paradoxonként említi a szerző is például a két munkáspárt egyesülésének tényét, mint amely előfeltétele volt a proletárdiktatúra kikiáltásának, ugyanakkor az újípusú forradalmi párt elvesztéséhez vezetett.

Szabad legyen az egyet nem értésnek is hangot adni. Mószertani problémának tűnik, valójában szemléleti kérdésről van szó.

Végigtekintve a szociáldemokrata párt 1918 november—1919 márciusi szereplésén, egészben véve hiteles képet alkothatunk magunknak a párt „hivatalos” vonaláról. Ez a kép a marxizmus és proletárdiktatúra talajjáról szemlélve végső soron negatív, s ezt a szerző meggyőzően és differenciáltan tárja elénk. De ha többre vagyunk kíváncsiak — éspedig arra, hogy a párt nagy tömegei és nagyszámban baloldali vezetői, milyen magatartást tanúsítottak —, úgy kíváncsiságunk kielégítenél marad. Tudniillik a „hivatalos” vonal, a polgári pártokkal kormánykoalíciót alkotó jobboldal végülis megbukik. A könyvben viszont mindvégig ezek állnak az események előterében, holott az előfeltételek érlelődésének pozitív előjelű bemutatása azt kívánná, hogy többek között azokkal a vezetőkkel és tevékenységükkel ismerkedjünk meg, akik a Kommunisták Magyarországi Pártjával együttműködve, vagy egyúttalhaladva munkálkodtak a proletárdiktatúra létrehozásán. A párt bomlása (differenciálódása), a baloldal befolyásának növekvő tendenciája nem a párt belső ügye, nem alárendelt kérdés hanem fontos része a magyar proletárdiktatúra megteremtésének.²

Több mint 300 oldalon a Magyar Tanácsköztársasággal ismerkedünk. Magyarország hetven év után ismét az európai haladás élvonalában állt. Mi több: egy új társadalmi rend szüksége, sőt szükségszerűsége mellett bizonyított. Lenin a magyar proletárdiktatúrát már kikiáltásának pillanatában történelmi mércével mérte. Bizonyítékát látta annak, hogy a szovjet demokrácia nem Oroszország sajátos viszonyainak terméke, mert lám „a legnagyobb válság pillanatában... a tanács-hatalom történelmi szükségszerűség” más országokban is. A Magyar Tanácsköztársaság létrejöttének és létének nemzetközi jelentősége természetesen számos kölcsönhatás formájában mutatható ki, de még bukásában is nyomot hagyott Közép- és Kelet-Európa politikai areulátán. Kár, hogy a szerző ilyen aspektusból nem világította meg kellően ezt a történelmi korszakot és népi-nemzeti ügyünket inkább csak belülről látjuk. Pedig e kölcsönhatások sokoldalú ábrázolása lényeges feladat lett volna.

Annál szerencsésebb, jól megírt fejezetek azok, amelyek a proletárdiktatúra belső kérdéseit tárgyalják. Távrolról sem feladata a kötetnek, hogy új kutatási eredményeket tárjon az olvasó elé — bár a lehetőségek mindig inspiráló hatással vannak —, mégis több lényeges momentumot, a korábbiaknál érdemlegesebb megvilágításban találunk.

E könyv erényei között is előkelő helyet foglal el az a kritikus szemlélet, amelylyel a Magyar Tanácsköztársaság belső gazdasági és politikai problémáit, azok jelentkezési formáit vizsgálja.

Az első feladat, „a termelőeszközöknek a tőkés kezéből a proletariátus osztály tulajdonába való átvétele simán és minden zökkenés nélkül bonyolódott” — idézi a szerző Hevesi népbiztos szavait. A gyors sikerek mögül azonban hamarosan előtűntek a negatív kísérőjelenségek — a koordináció és irányítás gyengesége, a nyersanyag és bérproblémák —, amelyek nehezítették a szocialista iparpolitikát.

A forradalom az események hatása alatt hullámzik. A nehézségek — amelyek elkerülhetetlen velejárói minden forradalomnak — a legkülönbözőbb reakciókat váltják ki. Miközben például a Vörös Hadseregbe bevonult munkások a forradalmat védelmezik, a gyárakban pótlásként felvett munkaerők lazítják a munkanormákat. A politikai porondon elszigetelődött jobboldali szociáldemokrata vezetők a válságos külpolitikai helyzetben ismét szóhoz jutnak, s erőteljesen negatív hatást gyakorolnak az eseményekre. E példák sorolhatók, de lényegük azonos: a társadalmi hatások sokoldalúságát mutatják. A szerző mindvégig arra törekszik, hogy a sokarcúságot összefüggésében és hatásában tárja az olvasó elé.

Az államapparátus kiépítéséről és az ipar szocialista átszervezéséről szóló fejezetek után Liptai Ervin a nagybirtok szocializálásának kérdésével foglalkozik. Központi problémája a kor nagy kérdése: „a nagybirtok köztulajdonba vétele milyen módon történjék”, miután a „Forradalmi Kormányzótanács szociáldemokrata és kommunista tagjai a proletárdiktatúra kikiáltásával egyaránt tárgyaltan-

² Személyekről szólva talán Hamburger az egyetlen, aki az őt megillető szerepet játssza. Sem Landler, Pogány, Vágó vagy más, nem áll pozitív történelmi szerepéhez méltó helyen.

nak tekintették a polgári demokratikus kormányzat által meghirdetett föld-reformrendelet végrehajtását". S ebben a kérdésfeltevésben benne rejlik a tanács-kormány tévedéseinek legsúlyosabbika: meghátrálás az elől a gondolat elől, amely a nincstelen parasztot földtulajdonossá kívánja tenni. Az olvasó joggal érdeklődik ezután, hogy milyen hatások és megfontolások játszottak közre az agrárkérdés megoldásában, s érdeklődésére körültekintő magyarázatot talál. Említésre méltó a szerző álláspontja, aki a Komintern 1919 márciusi irányelveinek hatásában keresi az egyik leglényegesebb okot.

Nem a kényszerű elégtételadás vezeti a szerző tollát akkor, amikor a Tanácsköztársaság művelődéspolitikájáról ejt szót. Még e rövid összefoglalást is sikerült színessé, érdekessé tennie. Lenyűgöző olvasni, hogy e téren is mi minden sűrűsödött össze a 4 és fél hónap történetében. Bőséges adatok és alapvető kultúrpolitikai intézkedések ismertetése mellett szerét ejti annak is, hogy néhány művészetpolitikai problémáról szóljon. A burjánzó és torz kultúrpolitikai nézetek felvilágosítása után találoan idézi a szerző Lukács Györgyöt (a kultúrpolitika egyik irányítóját), akinek higgadt szavaiban jól tükröződnek a proletárdiktatúra jellemző elképzelések. „A kommunista kultúrprogram csak jó és rossz irodalmat különböztet meg és nem hajlandó sem Shakespeare-t, sem Goethe-t félredobni azon a címen, hogy nem voltak szocialista írók. De nem hajlandó arra sem, hogy szocializmus címen ráeressze a dilettantizmust a művészetre... A politikai szempont még sokáig *kiválasztó* szempont marad, de nem diktálhatja az irodalmi termelés irányát. Csak szűrő legyen, ne egyetlen forrás...” — írja Lukács!

Még egy érdekes problémát érint itt Liptai Ervin, s ez az irodalom, művészet, tudomány művelőinek viszonya a Magyar Tanácsköztársasághoz. Csatlakozásuk „miért”-jének magyarázatával kissé adós marad, de az tény, hogy kezdetben a proletárdiktatúra igénye mindent elsöpör volt. Egy idő óta a részletkérdések kutatói helyesen mutatnak rá arra, hogy ez az egyhangy melléállás június végén, júliusban törést szenvedett. Liptai is utal erre és megállapítja, hogy az „imperialista támadás, a proletárdiktatúra külső és belső nehézségeinek növekedése” stb. „megrendítette, bizonytalanná tette azokat is, akik őszinte lelkesedéssel köszöntötték a Tanácsköztársaságot”. A kérdésnek kissé behatóbb vizsgálata igen érdekes, általános képét nyújthatna volna a középrétegek és a proletárdiktatúra viszonyának.³

Érthetően nagy terjedelmet kapott a forradalmi honvédő háború és az ezzel kapcsolatos katonai kérdések története. E háború ezernyi szállal szövi át a Tanácsköztársaság történetét, amelynek sorsa és bukása függvénye annak.

A magyar Vörös Hadsereg küzdelmét — az áprilisi kényszerű visszavonulástól a sikereken és dicsőségen bővelkedő északi hadjáraton át az intervenció győzelméig — kendőzetlen valóságában ismerjük meg. Nem pátozzal teli stílusból, vagy epizód hősök történeteiből, hanem a nagyotakarás megannyi jeléből következtetünk a társadalmi haladásért és nemzeti függetlenségért folyó háború heroizmusára. Elgondolkodtató tényekben tárul fel előttünk — ha szabad ezt az elkoptatott szót használni — a magyar Vörös Hadsereg harcainak nagyszerűsége.

Az is magyarázható, hogy a könyvnek erős oldala a magyar Vörös Hadsereg megszervezésének, harcainak története, az intervenció és a Magyar Tanácsköztársaság sorsát meghatározó katonai-diplomáciai kérdések magyarázata. Liptai Ervin ugyanis korábban megjelent könyvében⁴ mindezekkel sokkal részletesebben foglalkozik. S hogy ebben a könyvben erős oldal az részint ennek tudható be, de többek között annak is, hogy a proletárdiktatúra létét eldöntő diplomáciai tárgyalásokat a történelmi objektivitás még szigorúbb mércéjével méri, illetve korábbi álláspontját a szükséges mértékig helyesbíti. E korrekció nem az antant-ultimátum és fegyverszüneti tárgyalások végső konklúzióját, hanem a végkövetkeztetéshez vezető lépések, az abban szerepet játszó személyek állásfoglalásainak megvilágítását érinti. A helyes kompromisszum — kritikus körülmények között — rendkívül nagy szolgálatot tehet. De csak akkor, ha valóban *kompromisszum*, s nem az elért eredmények feláldozása. A Magyar Tanácsköztársaság diplomáciája nem

³ Megjegyzésem: az „imperialista támadás” előmozdította csatlakozásukat, de a *fegyverszünet aláírása* eltántorította őket!

⁴ A magyar Vörös Hadsereg harcai 1919. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1960.

tudott megbirkózni a rendkívül nagy feladattal, s nem a saját számára teremtett lélegzetvételnai szünetet, hanem a belső és külső ellenforradalmi erők lehetőségeit könnyítette meg, amelyek egy vajúdással teli hónap után a proletárdiktatúra leveréséhez vezettek.

Ahhoz a gondolathoz kanyarodom vissza, amellyel a könyvismertetést kezdtem, ti., hogy régi igények és elképzelések szerencsés találkozása e könyv. Most még azzal egészítem ki, hogy jól szolgálja a célt és szerzőjének tudományos tekintélyét.

Hetés Tibor